

En artikel fra *KRITISK DEBAT*

Arbejderklassens genkomst

Skrevet af: **Jan Helbak** | Offentliggjort: 17. oktober 2018

Efter årtiers fravær hengemt på Arbejdermuseet i afdelingen for nostalgiske klenodier har arbejderklassen igen indtaget sin plads i de levendes rækker som en klasse, man taler om. På mindre end et år er den hidtidige tredelte klasseopfattelse (overklasse-middelklasse-underklasse), hvor arbejderklassen var opløst i middelklassen som sukker i the, blevet distanceret. Ikke fordi mange har presset på for at ændre billedet. Ikke fordi man videnskabeligt er kommet frem til nye erkendelser af, at det fremherskende klasseskema ikke passede.

Nej, paradoksalt nok sker det på grund af fremvæksten af brede højreradikale og nationalkonservative bevægelser og partier, der nu i flere Europæiske lande og i USA udfordrer det kendte partibillede og den opinionsdannende elites virkelighedsproduktion. Man havde vænnet sig til Front Nationals og Geert Wilders skingre nationalkonservatisme og fremmedhad. Disse bevægelser med flere kunne indordnes i verdensbilledet som reelt eksisterende, men dog marginale anomalier. De autoritære tendenser i Østeuropa kunne henføres til efterdønningerne fra de tidligere kommunistiske diktaturer og en endnu umoden befolkning i demokratisk henseende.

Fremgangen for AfD aktualiserer classespørgsmålet

Men med fremgangen for AfD i Tyskland, som vælgermæssigt åd sig ind på SPD og CDU, måtte spørgsmålet besvares konkret. Hvem er det, der støtter AfD. Ikke de højrerabiate i AfD's periferi, men AfD? Svaret kom tøvende og usikkert. Det gør mange tyske arbejdere og ikke kun dem i det gamle Østtyskland. Så kom turen til Sverige, hvor Sverigesdemokraterne gik markant frem. Hvem er det, der støtter det parti? Det gør mange svenske arbejdere. Ikke pøblen. Ikke de rabiate kryptofascister i samfundets yderkant. Men ganske almindelige ordinære arbejdere og lavere middelklassevælgere.

Længe har man forsøgt at forklare samfundsdynamikken og udviklingen uden om klasseproblematikken. Man har brugt kategorier som de 'kortuddannede', 'de arbejdsløse' og 'de ufaglærte' til beskrivelse af de grupper, der mest synligt støttede højrefløjens protest. "De ved jo som kortuddannede og ufaglærte ikke bedre" - lød det uudtalte ræsonnement. Hertil hørte også de forsmåede i socialsystemerne eller dem med livsstilsproblemer og uden horisont overhovedet.

Men på mindre end et år er billedet vendt. Nu må forskere, journalister og andre meningsdannere indse, at det er ganske almindelige og veluddannede arbejdere og folk fra den lavere middelklasse, der som enkeltindivider eller i diffus flok har fået nok af at blive drevet rundt i manegen af bedrevidende, borgerlige ideologer, videnskabsmænd og hele skaren af velmenende offentlige socialingeniører, hvis største fortjeneste ligger i at have forvandlet kollektive problemer til individuelle.

Men disse mange arbejdere og middelklassefolk, hvis største gevinst i samfundet de sidste ti år har været øget arbejdstempo, nedslidning og frygt for firing og konkurrence ude fra af den vandrede arbejdskraft eller udflugning af deres arbejdspladser, har fået nok. I disse år har de samme grupper ledt forgæves efter præcist de politiske partier og bevægelser, som kunne tale deres sag. Bringe deres verdensbillede ind i samfundsdebatten. Socialdemokratierne og hele venstrefløjen har i stedet talt om forsvaret af de svage, de udstødte, de syge, de handikappede, de homoseksuelle, de miljøramte, de ordblinde osv. Men de har ikke talt om arbejderklassens berettigede krav om ordentlige arbejdsforhold, et ordentligt og sikkert arbejdsmiljø, en orden på jobsituationen i EU, et stærkt progressivt skattesystem, tilstrækkelige ungdomsboliger til deres børn osv. For de har slet ikke talt om arbejderklassen. Højest om lønmodtagerne i bred almindelighed eller om folket (det ubestemte "vi") som bestående af enkeltindivider med samspilsproblemer og uretfærdigt behandlet.

Men nu er det altså kommet så vidt, at ingen længere kan undgå at tale om arbejderklassen og det på et niveau, der bevæger sig langt ud over de primitive metaforer, som florerede i SF og Socialdemokratiet om de leverpostejsspisende arbejdere. Man er nemlig nu nødt til at sætte sig ind i arbejderens leveforhold og måde at anskue verden på for at forstå, hvorfor de svinger til højre og ikke til venstre i det politiske landskab.

Hvorfor?

De umiddelbare svar er nu ikke så komplekse endda. Hos højrefløjen kan mange arbejdere, der har følt sig talt ud af historien, intuitivt finde anerkendelse om end på en regressiv facon. "Os mod alle de andre idioter". "Nu skal træet ruskes, så de kan forstå det deroppe i de øvre luftlag. Så de kan lære at tale, så man kan forstå dem" og videre i den dur. Men hvorfor følger de samme arbejdere ikke lærebøgerne og ser mod venstre, når de nu ikke finder plads i den socialdemokratiske verden? Fordi venstrefløjen ses som en del af the establishment, hvor man mener alt det rigtige om sundhed, bæredygtighed, miljøpolitik, tolerance overfor anderledestænkende og er imødekommende overfor de mange tusinde ofre for krig og undertrykkelse. Kort sagt møder de også her en verden, som stort set nedvurderer, udskammer eller blot glemmer dem, der ikke retter ind efter det for tiden moderne humanistiske imperativ. Altså de møder den sammen maskerede fordømmelse af sig selv, som de har mødt i den offentlige debat i årevis.

Det lidt mere formidlede svar skal findes i de bagved liggende historiske årsager til, at arbejderklassen som samfundsklasse blev gemt bort og skrevet ud af den offentlige diskurs. Det skete nemlig ikke isoleret, men som led i de herskende klassers evne, magt og vilje til at omkalfatre samfundsforståelsen - først og fremmest personificeret i statsledere som Reagan og Margaret Thatcher. Thatcher mest prægnant.

For det første blev fokus i hele samfundsdebatten og nyhedsformidlingen flyttet fra produktionen til markedet. Lige modsat billedet i 60'erne og 70'erne, hvor kapitalismen buldrede derud ad. Indenfor få år i 80'erne blev produktionen nærmest fremstillet som vedhæng til markedet og finansmarkerne. Med udplaceringen af produktionen til samfundets bevidsthedsmæssige yderkant fulgte

arbejderklassen med. Det blev definitivt tydeligt med minearbejdernes nederlag til Thatcher - især efter.

For det andet gav den galopperende individualisering næring til billedet af samfundet som blot og bar en ansamling af individer holdt sammen og disciplineret af markedet. Det fælles, der trods alt fik lov til at stå tilbage som stat, skulle alene holde sammen på og vogte på rammerne for, at markedets sammenhængskraftsskabende funktion kunne folde sig ud.

Nu gjaldt den enkeltes udfoldelse i legitim egennytte som naturlov. Alle former for kollektive aftaler og disciplin - de fremherskende dyder i arbejderbevægelsen og tidligere også i arbejderklassen - blev fremstillet som tyranni og overgreb på den personlige værdighed og autonomi. Anerkendelse var noget den enkelte skulle gøre sig fortjent til. Psykologien og forskningen stod her parat med forklaringer og dokumentation.

Men uanset viljen, lader det sig ikke gøre for nogen herskende klasse at indføre sådanne forestillinger og livsanskuelser vilkårligt i et moderne samfund, hvor gerne den end vil. Forestillingerne havde selvfølgelig et materielt vækstlag. Store dele af den gamle industri og de store arbejdspladser var på retur eller blev omplaceret til lavtlønslande. Den nye teknologi var i fremvækst både indenfor produktionssektoren og indenfor infrastrukturen og kommunikation, og alt talte derfor for, at arbejderklassen, som den var kendt i stereotyp klædedragt, hørte fortiden til. Nu var tiden kommet til videnarbejderen i videnssamfundet, hvorfor det selvfølgelig også var ganske naturligt, at det var disse grupper, som fremover skulle angive samfundsretningen - og fortolkningen. De gamle arbejdergrupper skulle sådan set bare følge med og tage sig af det forefaldne. I parentes bemærket udspillede dette kollektive bedrag sig i en periode, hvor arbejderklassen voksede enormt på verdensmarkedet. Men den virkelighed slog ikke igennem den eurocentriske verdensopfattelse.

Forestillingerne om videnssamfundet og de kulørte reportager om de enorme teknologispring holdt helt frem til sammenbruddet i 2008. Under det efterfølgende oprydningsarbejde efter det kapitalistiske og finansspekulative rod måtte også dele af middelklassen erkende, at verden vist ikke var, som den blev fremstillet. De ellers sikre jobs blev reduceret til mange deltidsstillinger. De offentligt ansatte blev presset til det yderste og nu fyret i bundter. Flere og flere "vidensstillinger" kunne nu med den største lethed gøres til rutinejob og udplaceres til lavtlønslande, og samlet set måtte disse middelklasselag sammen med arbejderklassen se, at de rigtig rige og den øvre middelklasse skovlede penge ind, mens de selv måtte stille sig tilfreds med lige at holde reallønnen i bedste fald og begrænse tabet i værste fald. Når de samme grupper så bukkede under i det opskruede tempo, når konkurrenceevne som begreb overtrumfede sikkerhed og tryghed med flere banelængder, og når man først talte om mistrivsel, hvis den enkelte kunne fremvise en lægeattest, så krakelerede billedet af det hypermoderne, omstillingstvingende og højteknologiske samfund, hvor der var plads til alle, som ville, ganske langsomt

Hertil kom, at mange arbejdere slet ikke kunne genkende billedet af den højteknologiske produktion

for dér, hvor de arbejdede, manglede der både investeringer og rationaliseringer. Godt nok var det da fint, at så mange kom i arbejde, efter at de mest markante krisetegn var overvundet. Men hvad med fremtiden, når årsagen til beskæftigelsesfremgangen var, at virksomhederne hellere øgede beskæftigelsen nu, hvor arbejdskraften var billig, end at investere i fremtiden?

Genkomsten har presset på længe

Men nu er et officielt verdensbillede en sejlivet størrelse, og er det især, fordi det betjenes og vedligeholdes af et voksende lag af symbolanalytikere, opinionsdannere og den evige jagt efter identitet af enhver slags af et voksende antal rodløse i alle klasser. Af samme grund skabte det heller ikke den store opmærksomhed, da forfatter og journalist Lars Olsen sammen med Arbejderbevægelsens Erhvervsråd i 2012 udgav bogen "Det danske klassesamfund", hvor man blandt forsøgte at genindføre begrebet 'arbejderklasse' og gennem udtræk fra Danmarks Statistik påviste indkomst- og formuegabet i Danmark, der bare er vokset siden 1997. Som noget nyt udskilte man også arbejderklassen fra middelklassen og adskilte den fra underklassen. Desværre afveg argumentationslinjen ikke meget fra den traditionelle socialgruppeinddeling. Men det var for så vidt ikke det interessante. Det var først og fremmest interessen for arbejderklassen og dens faktiske størrelse i samfundet (den opgjordes til 51.4%).

Her i efteråret 2018 kom Lars Olsen så med en ny bog med titlen "Det glemte folk". En noget misvisende titel, når nu det især er arbejderklassen og dens faktiske størrelse, betydning og modstand, han beskriver. Men lad det være. Bogen har vakt en helt anden interesse og opsigt end den tidligere bog. Ikke på grund af sine egne kvaliteter, men fordi den slår lige ned i den nyvundne interesse for arbejderklassen, som højdrejningen har fremprovokeret. Af samme grund har det ikke været muligt at tie bogen ihjel. Man har måtte tage den alvorligt, og den væsentligste indvending fra anmelderne har været, at den er et opkog af tidligere bøger og noget unuanceret. Det kan Lars Olsen sikkert leve med al den stund, at han nu melder sig som en af flere betydningsfulde budbringere af arbejderklassens genkomst og er i liga med IMF's direktør Christine Lagardes seneste og direktøren for OECD, som med tiltagende styrke rejser kritik af kapitalismens anarkistiske udvikling og de herskende klassers ignorering af de voksende, sociale spændinger i samfundene - og som det hedder: "Utilfredsheden i arbejderklassen kan henføres til en oplevelse af, at man ikke har fået del i opsvinget". Her tænkes ikke længere alene på randgrupperne, de udstødte og marginaliserede, men på arbejderklassen - både den i arbejde og den udenfor arbejdsmarkedet. De arbejdsløse.

Som især Christine Lagarde påpeger, udgør den svage lønudvikling og den eksplosive vækst i prekære deltidsjobs en "social bombe". For på trods af, at statistikkerne viser stigende beskæftigelse og fald i arbejdsløsheden, er lønpresset ikke vokset tilsvarende. Lærebøgerne kan ikke forklare fænomenet. Hvilket er noget vrøvl. Men forklaringen er ubehagelig. Arbejderklassen og dens fagforeninger har tabt første halvleg til globaliseringen og den transnationale kapital, og omfanget af dårlige og midlertidige jobs er vokset så enormt, at kun en mindre- og privilegeret del af arbejder- og middelklassen oplever sig selv tilstrækkeligt stærke til at gå ud i uoverskuelige kampe for højere løn og bedre arbejdsvilkår. Men det reducerer ikke de sociale spændinger og utilfredsheden. Den flyder blot derhen, hvor den kan komme til udtryk, og her har højrenationalismen og socialkonservatismen vist sig som det umiddelbart mest potente udtryk. Raseriet og vreden har kunne finde sin mest primitive og mindst krævende form i protesten - en

form for pøbeludladning, som afgrænser sig negativt overfor de ledende og bestemmende klasser og lag, men som ikke desto mindre giver identitet og tilhørsforhold som sidegevinst. To vigtige kvaliteter, der er gået fløjten siden Thatchers sejr tilbage i 80'erne.

Hershøj er det absolut Lars Olsen, som hjemtager fortjenesten af på plastisk og konkret vis at have beskrevet disse forhold. Dvs. påvist understrømmene i den arbejderklasse, som har været skrevet ud af det officielle verdensbillede, men som har eksisteret hele tiden. Den fortjeneste tilfalder hverken Piketty eller venstrefløjten, som mere har dvælet ved neoliberalismens uretfærdigheder og den voksende ulighed i samfundet, hvilket har understøttet de populistiske oprør fra "de mange mod de få", men kun i begrænset omfang bidraget til at genrejse arbejderklassen og give den plads, position og program for igen at gøre sig gældende som samfundsmæssig kraft.

Det opnår Lars Olsen kun til dels med sin nye bog. Hans begrænsning består i, at han kun formår at appellere til - nok fortrinsvis til socialdemokraterne - om igen at tage arbejderklassen alvorligt. Til gengæld er man ved at forstå budskabet i Socialdemokratiets ledelse, om end niveau og dybde ikke er alarmerende. Der går næsten ikke en dag, hvor ledende socialdemokrater ikke med pastelfarvede metaforer henvender sig til, refererer til og gør sig til talsmand for arbejderklassen. Tidligere hed det den "lille mand" (sådan en slags små borger, forstås). I en periode har det heddet de svage. Men nu går den ikke længere. Det betydningsfulde ord arbejderklasse må genfinde sin plads i det socialdemokratiske vokabular, eller partiet må se sig distanceret. Ikke af venstrefløjten, men af højrefløjten.

Lars Olsen fortjener respekt for at bidrage til at hente arbejderklassen og klasseproblemet frem fra glemslen. At medvinden i medierne så kommer på et mørkt baggrundstæppe er et ganske andet problem. Respekt tilkommer ham også for at fylde det tidligere noget stereotype og stivnede overbegreb arbejderklasse med rigtige levende mennesker med alle deres fordomme, følelser, atomiserede verdensanskuelser og indbyrdes konkurrence og grænsestridigheder om status og småprivilegier i stedet for at dyrke de tidligere idealbilleder af en arbejderklasse, der i sand enhed skulle frelse verden.

Læg klassepyramiden ned, og billedet ændres radikalt

Men desværre kommer Lars Olsen heller ikke meget længere. Godt nok er det lykkedes ham at løfte arbejderklassen ud af middelklassen og give den selvstændig eksistens, men det sker stadigvæk indenfor den klassiske sociologiske stratificeringsramme, hvor den lodrette skala går fra overklasse til underklasse, og hvor kriterierne for klasseinddelingen og indplaceringen hovedsageligt aflæses af fluktuerende indkomster og formue. I det billede defineres klasserne stadig i forhold til deres placering i fordelingen af rigdommen og ikke i forhold til samfundets produktion. Klassekampen bliver således reduceret til kampen om at få så stor en andel af samfundsproduktet uden at berøre produktionsforholdet og betingelserne. I det billede drejer det sig kort sagt om for arbejderklassen og dele af middelklassen at få ædt sig mest muligt ind på den overflod, som uretmæssigt tilranes af overklassen og den højere middelklasse. Nøjagtigt det billede, der også gjorde sig gældende i velfærdsstatens velmagtsdage. Kampen for lighed blev til kampen om at få de samme livsbetingelser og leveforhold som overklassen gennem omfordeling - en kamp og en horisont, der aldrig reelt

overskred de herskende klassers samfunds- og verdensopfattelse.

Dernæst bidrager det vertikale classeskema heller ikke til at forklare – for nu at være lidt spids – hvorfor det er specielt uretfærdigt, at de rige rager til sig. Det kan de vel kun gøre, fordi de får lov, og hvad uretfærdigt er der i det? Hvilken universel retfærdighed henvises der til. Man kan som Christine Lagarde henvise til, at for stor ulighed truer samfundenes sammenhængskraft og det liberale demokratis legitimitet. Men hvis de underordnede klasser ikke selv har styrken til at tiltvinge sig en større del af kagen og retfærdigheden, hvorfor skulle det så blive anderledes? Jamen, det gjorde det jo trods alt efter sidste verdenskrig, hvor velfærdsstaterne blev en realitet. Korrekt, men det var også i en periode, hvor de herskende klasser i egen interesse for det første accepterede, at arbejderne måtte anerkendes som fuldgældige borgere og for det andet tilstås dem den nødvendige økonomiske fremgang og sociale tryghed, der skulle til for at fremme en ny vækstperiode for den kapitalistiske produktion.

Der er vi ikke i dag, og genrejsningen af arbejderklassen og accepten af klassekampen som social realitet rækker ikke langt, hvis den i det store og hele bygger på en klasseforståelse, der lod sig gemme bort af Thatcher et al. Men hvis man nu gør op med det vertikale klassebegreb og lægger det ned som udtryk for et horisontalt socialt samfundsforhold, ændrer hele begrebet fuldstændig karakter og således også samtidsforståelsen.

Hvis vi i stedet anskuer begreberne 'kapitalistklasse' og 'arbejderklasse' som udtryk for de to klasser, der i samfundsproduktionen står overfor hinanden i et gensidighedsforhold, får deres indbyrdes modsætnings- og spændingsforhold en helt anden betydning. Hvis vi så samtidig anskuer den kapitalistiske produktion som en produktion, hvis eneste reelle formål er at skabe profit til ejerne af virksomhederne, hvortil de har brug for arbejderne, der alene sælger deres arbejdskraft til fri afbenyttelse i et bestemt antal timer, så retter vi lyset på de evigt fungerende relationer, resten af samfundslivet drejer sig om. Ikke som en synlig realitet. Den er meget mere kompliceret. Men som de stiliserede men virkende betingelser, der i undergrunden skaber de reelle mulighedsbetingelser, så længe samfundet holdes i gang af kapitalens jagt på profit.

Når aksens lægges ned på den måde, giver begrebet 'middelklasse' også mere mening og betydning. I det vertikale billede er middelklassen alene karakteriseret ved at være den, der ikke har manuelt arbejde, og som er krøbet lidt tættere på overklassen. Men dens afgørende betydning for den kapitalistiske produktion kommer ikke til sin ret. Det er derimod tilfældet i den horisontale forståelse. Som middelklasse optræder den som formidler af forholdet mellem kapitalistklasse og arbejderklasse. Produktionen kan slet ikke foregå uden teknikere, symbolanalytikere, ledere, sælgere, udviklere, videnskabsmænd osv., men frem for alt kan den ikke foregå uden det væld af statslige, halvstatslige og private institutioner, der sikrer samfundets reproduktion og produktionens rammebetingelser. Og det er her middelklassen hører hjemme. Deres reproduktion- og reguleringsfunktion er uomgængelig, selv om de helt bagerst i hjernerne på arbejdsgiverne opfattes som et dræn i profitten og som en belastning, man helst var foruden, var det ikke, fordi den samme middelklasse er den eneste klasse, der reelt kan formidle de herskende klassers ideologi og styrings- og tænkemåde til resten af samfundet.

Var der ikke børnehaver, skoler, socialkontorer, beskæftigelsescentre, sundhedscentre, systematiseret forskning i hvad som helst, ville arbejderklassen som til forn være tvunget til at oprette sine egne solidariske modforanstaltninger for at overleve og kapitalistklassen belejres med tyngende privatomkostninger. Det var i velfærdsstatens velmagtsdage, at arbejderklassens oprindelige modforanstaltninger mod kapitalismens samfundsmæssige anarki blev opløst i velfærdsstaten, og hvor arbejderne blev fritstillet fra klasseorganisationernes nødvendige tvangsfælleskaber. Arbejderen blev som borger i ensom majestæt stillet overfor det sociale apparat og mødt af personer fra middelklassen, der var sat i den offentlige hjælps tjeneste. Altså et nyt gensidighedsforhold indbygget i velfærdsstaten, hvor arbejderen vandt trygheden og anerkendelsen, men hvor betalingen var opgivelse af de kollektive organisationer og forståelsen af solidaritetens nødvendighed. Individualiseringen blev til samfundsmæssig dyd, dens fortalere i middelklassen fik fast arbejde og fremstillede gerne sig selv som den universelle klasse, og kapitalistklassen fik sine optimale produktionsbetingelser.

Det var præcist her, at Margaret Thatcher med flere satte to stød ind. Vejen var banet for det endelige opgør med kollektiviteten og dermed med arbejderklassen som samfundskraft. Begrebet 'arbejder' blev opløst i borgerbegrebet - nej, ikke nok med det, arbejderne reduceredes til individer og agenter på markedet uadskillelige fra alle andre, blot mindre heldige hvad angik indkomst og fremdrift. Da først arbejderklassen, hvis styrke havde frembragt velfærdsstaten, var trængt i defensiven, blev stød nummer to sat ind. Denne gang mod dele af middelklassen - først og fremmest de offentligt ansatte. I bølge efter bølge blev den udsat for pres - New Public Management blev overskriften, og det skulle vise sig, at den ikke havde meget at stå i mod med, fordi den med de herskende klassers magtfulde overtag ikke blev regnet for helt så nødvendig som tidligere.

I ren overlevelseskamp og uden mange venner i arbejderklassen bredte der sig langsomt en ny strategi i middelklassen. Man gjorde alt for at videnskabeliggøre sin tilpasning til de herskendes krav. Man stillede sig ubetinget i individualiseringens tjeneste og på alle fronter. På sundhedsområdet. På uddannelsesområdet. På arbejdsmarkedsområdet osv. Kort sagt fik middelklassen som vigtigste samfundsfunktion til opgave at bidrage til den kapitalistiske produktion og formidling af de herskendes verdensbillede og samfundsfilosofi indenfor alle områder af samfundslivet - og således også sin knapt målte anerkendelse som den klasse, der kunne sikre en relativ smertefri genrejsning af fordums profitbetingelser. Den tidligere delvise loyalitet overfor arbejderklassen blev omvekslet til et forfinet defensorat for den kapitalistiske samfundsform.

Ikke så sært at den arbejderklasse, som nu igen har meldt sin ankomst - om end i fordrejet form - indenfor højerebevægelserne, også vender sin vrede mod de dele af middelklassen, som mest højrøstet og påtrængende har gjort krav på at vide, hvad der er rigtigt og forkert i denne verden - som samfundsværdiernes selvudnævnte vogtere - altid baseret på videnskabelig evidens. Som har gjort egen livsstil og livsbetingelser til målestok for alle andre, herunder arbejderklassen, der i de mange år kun har været tiltalt i ental - vel at bemærke i personligt ental.

Lægger vi således Lars Olsens klassepyramide ned, bliver klasseforholdet også dynamisk, og det er

det, der tæller. Hvis de politiske partier og fagforeninger, der titulerer sig selv som arbejderbevægelse, skal renoveres efter årtiers nedslidning, må det ensidige og historisk statiske udgangspunkt igen flyttes fra fordelingspolitikken som enerådende fokus til produktionen af samfundenes livsgrundlag. Det er her arbejderklassen udgår fra og henter sin faktiske styrke. Men til forskel fra tidligere må de samme partier og bevægelser forstå at forene arbejderklassens egen kamp for egne interesser med et opgør med den kapitalistiske produktion, som river samfundene og naturgrundlaget over igen og igen på en måde, som i dag også involverer og forarmer middelklassen.

En ny socialstat må i modsætning til den hedengangne gennemtrumfe samfundenes interesser overfor den private produktions interesser, ellers "får vi bare det samme lort en gang til". Det gælder både hvad angår måden at producere på. Hvad der skal produceres, og hvordan det hele skal finansieres. Så enhver bevægelse, der ønsker at overtage regeringsmagten og sætte sine sociale og demokratiske krav igennem, har brug for dygtige folk på alle poster. Togene skal køre til tiden. Bankerne skal bestyres af folk, der har forstand på bankvirksomhed. Hospitalerne skal ledes og bemandedes med kompetente ansatte. Det samme gælder skolerne, og produktionen skal udvikles af folk med indsigt i moderne produktion, ligesom varerne skal ud til tiden, i de rette mængder og kvaliteter til de rette steder, hvad der også her forudsætter kompetence folk med indflydelse. Det modsatte har vi oplevet, og det fungerede ikke - tværtimod.

Men som indlysende udgangspunkt gælder det, at der skal produceres, før der kan fordeles og forbruges.

Så med genindsættelsen af arbejderklassen i det offentlige rum, er vi måske dér, hvor der med den viden, vi har i dag, kan åbnes for, at arbejderne igen kan se sig selv som andet end klienter eller opløste enkeltindivider i middelklassen. Ansvar for, at muligheden bliver til realitet, og at den samme arbejderklasse igen bliver til bevægelse og forstår vigtigheden af en politisk og økonomisk ligeværdig alliance med den brede middelklasse, ligger hos Socialdemokratiet og venstrefløj.

Men så langt kommer de samme partier ikke, før de for alvor gør op med deres sentimentale dyrkelse af "folkebegrebet" og kalder de faktisk eksisterende klasser ved rette navn og anerkender deres indbyrdes forhold. Før det sker, kan bevægelsen - den sociale og demokratiske bevægelse - ikke få et eget program og således heller ikke hæve sig op som betydende samfundskraft. Indtil da vil højrefløj tiltrække klasseprotesten og opløse den i udsigtsløs og diffus folkeprotest.